Title मूत्र परीक्षा

Author ७ पत्राणि

Extent ७ पत्राणि Age

Subject आयुर्वेदः

मूत्र परीक्षा

११८०

पन्ने ६

११८०

स्वप्न
१

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ अथ स्वप्नपरीक्षा लिख्यते ॐ योऽध्यं
स्वप्नसमं नाडीसलिलवत् धूम्रमकस्मं तथा नीलो स्वप्न।
यो यदा दृतिपतेवातस्य तल्लक्षणं १ सिंधूरहिणमाकुंकं।
कुमसमं हारिद्रकौसुंभं मंजिष्ठासहसंजपाकुसुमवत्
स्वप्नं तदा पित्तजं २ खंजपिच्छलमाघसीत्वारसवत् पांडुपां
शीतलं स्निग्धं केनवनस्थितमस्लयज्ञाकारं तदा श्लेष्मजं ३
स्वप्नं किंशुकजंपिकं समधुसमं गोमूत्रवल्लोहितं कण्ठल्यगाशि
तैतलकथियतं तद्वातपित्तोद्भवं ४ मांसं भक्ते रक्तस्वप्नम
धैतैलेन कृस्नवर्णायः शाकेप्रपीतवर्णं सिचदपिट्टीरेणाखे गाम्

तवत् माषकरीषुभक्तेषुभवतोमत्रकांजिकं दशपानंच
भुक्तेषुतैलवर्णाश्चजायते मंजिष्ठाभंनवान्नेषुईक्षवर्णार
सोपमं गोधूमजवभक्ते बीजपूररससन्निभं ६ इति
मूत्रपरीक्षा पश्चागोदज्ञतीजामेघटिकानोचतहृये उस्या
परोगिणांवैद्योमूत्रोत्सर्गंतुकारयेत् आद्यधाराय रीत्याज्य
मध्यधारांसमद्भवं घृतकाचमयेपात्रेधृत्वामूत्रंपरीक्षयेत्
अथवाकांस्यपात्रेतत्कुर्यात्पात्रेपरीक्षणं त्रिरंपतङ्गपामलं
कांयांवातेमूत्रेप्रजायते तरीमपरिवर्धातितैलविंदुर्धुतं
तदा त्रिगुणानादायतैलसाविंदोमूत्रपात्रयतेसति जायतेव
हृदायत्रविकारःसोस्तिपित्तजः मूत्रेश्लेष्माणजायते ॥

मू॰ २ 2

समसन्नववारिणा मूत्रं साकं संमिलितं तैलविंदु प्रजायते ५
सिद्धार्थतैलपाहार्यो मूत्रस्यास्थितसंभवं तैलविंदुस्थितस्त
च्चतुर्दिक्षु प्रसर्पितं ६ श्लेष्मवातोद्भवं मूत्रं सौवीरेण स
मप्रभं पांडुरं श्लेष्मपित्ते च पित्तं चैव प्रतिरक्तयेत् सन्निपा
ते भवेन्मूत्रं कृष्णं तद्वत्तत्तु तथा तैलविंदुस्तदा ह्रिपत्तः बुद्बुद
क्रं ते ह्निगणत् ८ सेतधारां महाधारां पीतधारां तदा ज्वर
कृपादीर्घधारा कुल्लाचमरांतिका ९ सौवीरेण समं
मूत्रं मातलेगासमप्रभं अजामूत्रेण तुल्यस्यात् पतापरह
ते तदा १० वाते जलसमानं च यथा पीवक्तमेव च तैलतुल्य
भवेन्मूत्रं नित्यं सहजपित्तजः ११ कफात्स्यपल्वलमानीयं त

राम॰ २

ल्पं मूत्रं प्रजायते ॥ रक्ते वाते च रक्तं स्यात् कोष्णे पित्तजोद्भवं
श्यावं फेनिलमारक्तं मूत्रमालोक्यते यदा ॥ अवदंति सदातीसा
वै तदा लिंगसवेदना ॥ १३ ॥ वातश्लेष्मवशान्मूत्रं श्वेतं सघनं
जायते ॥ आमवातवशान्मूत्रं तक्रतुल्यं भवेदिति ॥ वातज्वरस
मुद्भूते मूत्रं कुंकुमपिंजरं ॥ सतैलं पीतवर्णं च वक्रं फेनं च
निगद्यते ॥ १५ ॥ पीतं रक्तं च जायेत तत्रापि पित्तोद्भवे सति ॥ सम
धातोः शुद्धमूत्रं च जलतुल्यं निगद्यते ॥ जलोदरसमुद्भू
ते मूत्रं घृतकणोद्भवं ॥ निरामवातके वापि श्वेते चापि प्रजाय
ते ॥ १७ ॥ ऊर्ध्वं नीलमधो रक्तं रुधिरेण भवेत्किल ॥ रक्तश्ले
ष्मवशात्कृष्णमथवा धूम्रमुच्यते ॥ १८ ॥ पीतवर्णं यदा पश्यन्

तैलतस्यसत्रहुदं तथाद्यमाध्यसादिहिंसस्त्रैवेदकैर्वैद्यभिः
अजीर्णेनभवेन्मूत्रं स्रवेतंचापितदाहणं आजामूत्रसमंमूत्रं
वडूत्वंचनिगद्यते २ मूत्रंत्वकुसुतोयातित्वघेगायदा
सू॰ ३ किल ततस्तज्जायते एवंनिरीत्त्वयेमूत्रंतत्तोयातप्रतापते
तैयदामूत्रंवित्विरपंतैलसमप्रुतिः अहतेदा कफेमिलि
तिमूत्रेणअजीर्णमलवंधमपोरक्तंमूत्रंवेतिगिणस्तदा पि
तंप्रकृति गडुलक्ष्मेष्मलंचैवकथितंनीतिलत्वसंकासमू
त्रनेत्रेचापिजरे असाध्यंतदविजागवर्धनेविडरोगोनैवायु
पद्यति ईहशेचवडूलंचैवसामवातप्रजायते रक्तंसवंछं राम॰
स्याद्वपंतेविडकतिज्वरसोभवेद्यदि हिनेपर्वाणियदामूत्रं ३

ज्वराधिकां दिशं तदा हस्तमदशिमाश्रित्यविंडर्विलहत्तां
यदा रोगिणांपीतोतथापरिकायाहस्तद्गुहूदसन्निभं
स्याषदाविंडप्रसरस्यप्रजायते ध्यातेरप २७ अपीतपीनर
कोचमसीमिद्धारेसेयमेतेल्लप्रसरोजायतेयदिरोगिणो जी
वतेसा २८ मधवर्णायदामूद्रेरसाधिकांचतर्दि नयदारे
षातेल्लविंडःप्रसर्पति तसैषधदिकं २९ घ्यारमूद्रसमं
मूद्रेपीतद्रहुदाहितेलस्यनेत्रत्यांदिशिमाश्रितः सद्भिद्रं
ससयः ३० अग्निवर्णाश्नर्धस्यदेवदोषणाजायते स्वेतंस
धाध्यंतद्धिनिर्दिशेत ३१ प्रवर्त ३१ वातमंडलकेभयात
पितेजातिरवारवेरस्सल हद्दिजातित्तदाकिल ३२ ऊर्ध

मू० ५

पातनं फेनाकारं तु वातेन पित्ते हेमसमं भवेत् संभक्तं सन्नि
पाते वदन्ति च २३ यस्मै ज्वरस्य लक्षणं ३३ इति मूत्रपरीक्षा
ल्लघुनीति पूर्वस्मिन्नीयात निर्दिशेत्सम्यक् लक्षणं २४ पीतं
च भवेन्मूत्रं वर्जितं च चिकित्सिके १ जाम्या वमायेत ज्वरा
पिकं च लक्षणं २५ यस्य दोरे वेत स्पष्टस्यूभं विष्यति २
वहणस्यां हि विजातीयात्सन्निपातज्वरोद्भवं २६ रोगस्था
निष्ठ याप्नुहं हि भं विष्यति ३ उन्नमूत्रं प्रसूतिदोषेणाम
सयोनास्ति कश्चिनः च भवेन्मूत्रं गुरुपस्य तदा ग्रनः ४ ५
यात्यो पित्तकफानिलमूत्रं निरामे च ज्वरं भवेत् समेके
तपश्चाज्जातिजमात्लये ५ आग्नेयरोग मूत्रं स स्यसंका

मू० ५

ण्डं कासश्वासोपमानकर्म्मव्यतिनिश्चितं स विनश्यति ६ प्रश
रोगसन्निभं जायते हृदि शूलेन कर्म्मयोनेव च भवेन्मूत्रेण
स्त्रस्य तत्संशयः ७ वापिव्यादिषामात्रियते तैलं विस्तरते
यदि स रोगी कालगेहान्तः चिरंक्रीडां करिष्यति ८ इति
मूत्रपरीक्षा अथ विशेषपरीक्षा तैलविन्दुर्यदा मूत्रे विको
णं स प्रजायते शाकिनीगोत्रहेव्याप्तमुद्रामध्ये दोषं प्रजायते १
तैलविन्दुर्यदा मूत्रे चालनीसदृशो भवेत् प्रेतवित्तरयो दो
षध्रुवं ज्ञेयो विचक्षणैः २ तैलविन्दुर्यदा मूत्रे मल्लककदृशस
न्निभं दृश्यो वितरयो दोषध्रुवं ज्ञेयो विचक्षणैः ३ तैलविन्दु
र्यदा मूत्रे मण्डलं बध्यते तदा निर्दोषं च तदा ज्ञेयं रोगिणां च।

सू॰ ५

5

विचक्षणाः ४ तिलैतैलं यदा सूत्रे स्थितो मध्ये च वर्तुलं रोगि
णः तस्य तस्याप्यामलोहैः पक्कलोद्भवः ५ चतुरस्रं यदा तै
लं वर्तते सूत्रमध्यगं तदा तस्य कुले कोपि पित्तव्याधिस्तु घात
कः ६ त्रिस्रसूत्रे यदा तैलं तदा दोषास्त्रिपोषिता अतिसा
रस्ता ज्ञेया तस्य कार्यं प्रयत्नतः क्रिया ७ यदा तैलं भवेत्सूत्रो
द्बुदाकारसंभवं तदा तस्य कुले कोपि हृद्रोगो वा स्त्वघात
कृतः ८ सूत्रे तैलविशेषं च जायते यत्र रोगिणां तस्य भा
ता सूत्राप्यूर्ध्वं रक्तातीसारयोगिनः ९ इति त्रिदोषसूत्रपरी
क्षा ॥ अथ सप्रमाणमथ पत्रं - - - - - - - - - - सदा रोगि
णो रोगायुक्तस्य वदे सूत्रपरीक्षणं १ गृहीत्वा रोगिणः सूत्रं सू॰ ५

सूर्यतोयेणपारयेत् तस्यमध्येहिपैत्रंलततन्मूत्रंपरिस्तापये
त् यदाविकाशमाप्नोतितदासाध्यंभविष्यति विंडरूपेणम
ध्यस्यमसाध्यंतच्चलक्षणं ३ पूर्वस्यांवर्धनेविंडतैलस्यप्रस
रोयदि नचिरंवर्धतेरोगोरोगिणांमाशुषद्युदिः ४ दक्षि
णंचभवेद्विंडज्वराभावोभवेद्यदि दक्षिनेश्वप्रसमकेचैववाम्बा
स्तुःतस्यनसंशयः ५ वारुणांचयदाविंडविंडप्रसरणंयदा
रोगिणोरोगहानिस्यात्तदापुष्टिर्हिमवाप्नुयात् ६ उत्तरस्यांय
दातैलंविंडुप्रसरतेयदा आरोग्यतायदातन्नेत्रहृष्ट्यस्यनसं
शयः ७ ईशान्यांतैलप्रसरेजायतेयदिरोगिणां जीवते
मासमेकंतत्पश्चाज्जातिजमालयं ८ आग्नेय्यांतयदातैलं

बिंडर्भवतिविस्तरः तस्योषधीचनेत्राकर्ण्यनिश्च्युतंतंविनश्यति
स॰ प्रसरोयदितैलस्यैन्द्रस्योदिशिमाश्रितः सस्फिकृद्रचतुन
६ ल्लस्यस्तस्यैवनसंशयः ११ वापिव्यांदिशिमाश्रित्यविस्त
रोजायतेयदि रोगिणोकालसंक्रांतिविरकीडांकरोतिच ॥
6 बिंडर्विस्तरतितोसभस्यमस्योपरिसर्वतः नजीवतीध्रुवंरोगी
यस्यासर्वमभाषितः १२ तैलबिंडमदास्तुवेविकाशंकुहते
स्त्रियं स्वहस्तंतस्यवदामिशुभाशुभविस्तकैः १३ विका
संतेहस्तेहस्तमिशुभाकारंवजंतुकं करभंमंडलंस्वानंश्र
माध्यंचैवलतांतांग चतुष्कंद्विपथंचत्रपथंहस्तपनेतुनः
पकःपथंयदाबिंडःस्यात्तंकथितंतुपैः १४ नेरवाचवि रा॰ ६

रोहिनं गात्रषंडं समन्वितं यथ्यातत्विषेदश्य ध्रुवंसत्— जा
यते १६ सप्तंषंडं पनर्दंडे विस्फूलं नगसलेशानिप्तेत्पक्र
ठारे वसाने तेहूणं भवेत् १७ हसकारंड संहृणितडारं ह
श्यते यदा पद्मरूपं फलाकारं तैलविंडस्तु भप्रद १८ तैल
विंडयदा मध्ये चाल— शहंभवेत् प्रेतचिंत्यर योदोषंध्रुव
तेयो विचक्षणाः १९ सर्वथा सफलं गात्रे प्रसादराज्ञ कामरे
कुंडं चतोरणाकारं तैलविंड विराधुदं २० सत्रमध्ये त्रिको
णाकारं सत्रे संजायते तदा साकिनीगोत्रदेव्यास्य त्रदेव्यास्य दे
वदोषसमुद्भवम् २१ सत्रमध्ये यदा तैलं नराकारं प्रजाय
ते गरुडदोषं विजानीयात् देव्यादोषसमुद्भवं २२ सत्रम

मू॰ ८

पेयदातैलंमल्लकद्वयसंयुतं दृष्टोचितरयोदोषंध्रुवंज्ञे
यंचिकित्सकैः २३ तैलबिंदुयदामूत्रेमंडलेवर्धतेध्रुवं
निर्दोषंचततोज्ञेयंसाध्यकेचैवकारयेत् २४ इतिश्रीमूत्र
परीक्षासमाप्तम् ॥
श्लोक ८४ ॥

राम॰ ८